

Genesis of the legal argumentation

Doroteya M. Dimova-Severinova

Зараждане на юридическата аргументация

Доротея Димова

Genesis of the legal argumentation: *This article aims to trace the origin of the legal argumentation. The legal justification arises as part of the rhetoric in ancient Greece and ancient Rome. Initial principles and ideas for the theory of argumentation. Connection with the objective reality, fact and logical judgments.*

Key words: *Legal argumentation, justification, genesis.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Юридическата аргументация, води началото си от Древна Гърция и Древен Рим. Съществуват сведения за произнасяне на съдебни речи още преди XIX в. пр.н.е. в Шумер, но по отношение на тях, не могат да се направят основателни изводи за първоначална форма на обосноваване, нито за логика, като умение за защита и отстояване на позиция или разкриване на противоречия в разсъжденията на опонента.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Развитието на общественно-политическия живот, установяването на законодателството на Солон през VI в. пр.н.е., необходимостта от лична защита на интересите и лично произнасяне на съдебна реч, политическите процеси, както и проявлението на множество имуществени и други конфликтни въпроси, са само част от причините, довели до зараждането на аргументация /обосноваването/ в съдебния процес, в Антична Гърция. Необходими били умения за навеждането на убедителни аргументи, за да се отстоява собствената кауза и едновременно с това, да се опровергават доводите на опонента. Първоначално, умението на ораторите да се изказват убедително, да владеят езика на тялото, модулацията на гласа, мимиките, жестовете, да говорят единствено съобразно ползващите ги обстоятелствата, се оказва достатъчно. Или, както по-късно ще обобщи Цицерон в трактата „За оратора“, ролята на оратора, в частта по произнасянето на речта, съвпада по природа с тази на актьора. Според предназначението си се оформят три групи оратори - политически оратори, логографи и синегори. Първата група се ползват с най-голямо влияние, заради функцията, която изпълняват. Те произнасят речи пред Народното събрание на Древна Гърция. Фактът, че всеки свободен гражданин може да взема думата и да убеждава публично в правотата и справедливостта на собствената позиция, превръща ораторството в безценно оръжие. Логографите са онези „майстори“ на изразяването и предаването на убеждаващо въздействие, към които се обръщали гражданите, нямали достатъчно знания и умения сами да подготвят речите си пред съда. Последната група, на синегорите, са близки родственици на онзи, който трябва да се яви пред съда. Те от негово име и в негов интерес, могат да произнесат защитната или обвинителната реч. Малко по-късно в Древен Рим още три групи лица се свързват със съдебното ораторство - патрони, най-високо в йерархията и с най-широки правомощия, лаудатори и адвокати.

Постепенно гръцките ретори се насочват към законите на формалната логиката, правилата за истинност на съжденията и доказателствата. Много изследователи считат, че самата логика в съдебните речи се извлича като резултат от

необходимостта от систематизация на правила и методи, за построяване на убедителна реч. За първи път проблемите на аргументацията, като способ на разсъждение и развитието на способността да убеждаваш, посредством фактите от действителността, се разглеждат в античните школи по реторика. Учителите по реторика започват да отделят все по-голямо внимание на уменията да се излага собствената позиция в спора, да се отбранява, посредством фактите, които я ползват и да се опровергава тази на опонента. Около V в. пр.н.е. странстващи учители, наречени „софисти“ /софист от гръцки език е „умен човек“/ срещу определена такса, започнали да обучават желаещите на реторично майсторство. Първоначално софистите обучават много ученици и се ползват с голям авторитет. Те търсят истината в спора, подлагат всичко на съмнение и претеглят всяко доказателство „за“ и „против“ тезите в спора. Скоро след появата им, софистите оглавяват голяма част от школите по реторика. През IV в. пр.н.е. известният оратор и софист Исократ, създава първото висше училище по реторика. Устремени към победата в спора на всяка цена, софистите обръщат гръб на стремежа към обективната истината, на доказателствата и фактите. За да постигнат целите си, те използват различни методи и средства като „нарушение на правилата на формалната логика, (макар неизвестна към него момент, като отделна наука) психологически уловки, недопустими от гледна точка на нравствените правила за водене на спор.“¹⁰⁵ За софистите вече не съществувала една истина - всяка теза в спора, може да бъде защитена еднакво успешно. Всичко това довежда до рязък и бърз упадък на древно-гръцките школи по реторика.

Сред първите яростни критици на софистите са философите Сократ, Платон и Аристотел. Важно е да се отбележи, че по това време аргументацията е силно преплетена с философските концепции.¹⁰⁶ Сократ остава в историята с неговия диалектичен метод (т.нар. „Сократов метод“) в основата, на който, посредством задаването на въпроси, се извлича винаги една единствена истина. До нея се достига по различни пътища - чрез преминаването на етапи, които могат до доведат до нея или да я отрекат; не може да има непременно отстояване само на една позиция без валидно и истинно основание. Като достоен ученик на Сократ, Платон продължава и доразвива неговите идеи. Той извежда няколко съществени характеристики за ораторството: че то следва да е достоверно, неподкупно, подчинено на справедливостта; че оратор може да бъде само просветеният, ученият, мъдрият човек - носител на добродетели. Основната и най-важна заслуга на Платон, по отношение на аргументацията се състои в разработването и доразвиването на метод за водене на дискусия или диалог, чиито основи поставя Сократ. Процесът на обмяна на становища по спорните въпроси в диалога, подробният анализ на доводите, отказът от несъществени или оборени твърдения, все още изненадват със състоятелността си читателите на диалозите на Платон.

Безспорно най-значима следа в зараждането на аргументативната реторика в Древна Гърция, оставя Аристотел. Той определя философската реторика като наука за законите на мнението, а логиката като наука за законите на мисленето. Според него философската реторика обединява философския стремеж към истината и практическата насоченост на ораторското изкуство. Аристотел използва термина „логика“ като израз, обозначаващ диалектиката. Важно е да се отбележи, че диалектиката за Аристотел е метод за философско изследване на материалния и духовния свят, чиято цел е достигането до общовалидни принципи, до разкриване на истината. В своя труд „Реторика“ авторът за първи път разграничава два вида аргументи. Първият вид е т.нар. от него „диалектически силогизъм“ или логически доказателства, които водят началата си от общовалидни и общоизвестни принципи.

¹⁰⁵ Вж. Рузавин Г.И., Логика и основы аргументации, М., 2003, с.231

¹⁰⁶ Вж. Динев В., Аргументацията във философските спорове, сп. Философия, бр.2-1995, , г.IV, с.3

Вторият вид аргументи се основават на „ентимема“-та. Те ползват реториката, като способ за въздействие и убеждение. Въз основа на това, Аристотел извежда два вида методи за убеждаване - такива, които са основани на обективни данни /наречени от автора нетехнически/ и такива, които зависят само от качествата на оратора /наречени от автора технически/. Именно първият вид метод, дава повод на изследователите, по-късно да заключат, че съвременната аргументация, включително и съдебната, води началото си от Аристотеловата „Реторика“,.. Анализирайки го, авторът откроява значимостта на: фактите, свързани със съответния случай, събрани посредством свидетелски показания; последствията, които са налице, в резултат на проявлението на същите факти, и които свидетелстват за тяхното проявление; доказателствата, които в наши дни квалифицираме като „веществени“ и „невеществени“, както и писмените сведения за даден факт. „Способите за убеждение“, пише той, винаги „съдържат някакъв вид доказателство“. И когато посочва, че „речта се изгражда от оратора“, авторът има предвид не реторичното майсторство, а изграждане на логическото съждение, посредством диалектическия метод. Аристотел застъпва неизвестната до тогава теза, че доводът, може да бъде убедителен само ако бъде включен в конкретна логическа структура и ако се извежда чрез строго регламентиран логически начин на разсъждение, основан на обективната истина. Именно от обективната истина всякога се интересува правото. От гледна точка на логиката, истината предпоставя отношение на съответствие между действителност и мисли.¹⁰⁷ А юридическата аргументация винаги има за цел, посредством обосновани доводи, формирани на основата на истинни факти и положения, да защити определена теза.

Принципите, способите, средствата и методите, които Аристотел разработва и открива пред четящите неговата „Реторика“, остават най-задълбоченият и систематичен, за времето си труд, особено в частта за аргументация тезата на оратора. Учението му за доказателството, разкрива метод за разпознаване на истинността на разсъжденията, валиден в правото и до днес - силогизма. Силогизмът е структуриран от две предпоставки и едно умозаклучение. И двете предпоставки следва да бъдат валидни и истинни. За юридическия силогизъм т.нар. „голяма предпоставка“ е правната норма, „малката предпоставка“ са разглежданите конкретни факти от действителността, по съответния казус, а умозаклучението е изводът получен по дедуктивен път от тяхното съпоставяне.¹⁰⁸

Несъмнено, Аристотел се превръща в безспорен авторитет за реторите в Древен Рим. Доказателство за това е че, те развиват неговите идеи в областта на логиката, като начин на разсъждение, водещ до разкриване на истината. Същинският принос на съдебните ораторите в Древен Рим е свързването на общите принципи на аргументацията с разработването на закони, които по-късно изграждат основата на римското право. В тази връзка, древноримските оратори постигат изключителен успех в усъвършенстване на „нетехническите“ Аристотелови средства: правилата за протичане на съдебния процес, дълбокият анализ на доказателствата, правилата за изготвяне на писмен договор, въпросите за достоверността на свидетелските показания.

Началото на съдебното ораторство в Древен Рим се поставя около III в. пр.н.е. Законът на Цинций /Lex Cincia/ от 204 г. пр.н.е. свидетелства за забрана за получаване на подаръци и пари от адвокатите, извън хонорара за услугата. Също както в Древна Гърция, появата на ораторските речи е обусловено от обществено-политически условия. Появата на законодателство, езикът на писаните текстове на законите, дебатите в съдилищата, народното събрание и сената, способстват за развитие на обосноваването в Древен Рим. Апогея си ораторското майсторство, в частност и

¹⁰⁷ Вж. Стефанов, В., Логика, С., 2001 г., с.69

¹⁰⁸ Вж. Ташев Р., Теория на правната система, С., 2006 г., с.222

съдебното ораторство, бележи през последния век на републиката, когато реторическите школи се отделят от граматическите. Реторическите школи обикновено оглавяват гръцки ретори. В тях учениците овладяват знания за изграждане и произнасяне на три вида речи: съдебна /judicale/, съвещателна /deliberativum/ и показателна или демонстративна /demonstrativum/ реч. Обучението по съставяне на речта, обхващало 5 части - въведение /exordium/, изложение на обстоятелствата по казуса /narratio/, навеждане на аргументи в полза на съответната теза /argumentation/, опровергаване на противниковата теза /refutatio/ и заключение /peroration/.¹⁰⁹ Най-голяма част в съдебното обосноваване се отделяла именно на способите за извличане и откриване на аргументи, на връзките на онези от тях с тезата на оратора и с обективната истина. В този период на разцвет на ораторството, става неизменно необходимо обучението в реторически школи. Не случайно в образец на римското ораторство се превръща Марк Тулий Цицерон - високо образован за времето си в различни направления, включително и в съдебното ораторство.

Още преди появата на Цицерон в политическия живот на Древен Рим съществуват данни за няколко съчинения по теория на ораторското изкуство. За техни автори се сочат Марк Порций Катон Стари, Марк Антоний, Квинт Хортензий Хортал. Особено постижение представлява и „Реторика за Хенерий“ /*Rhetorica ad Herennium*/ на неизвестен автор. Част от този труд е специално посветена на съдебното ораторство, като то е характеризирano като „най-трудното“ измежду останалите видове. Авторът извежда няколко основни типа правила, във връзка с обосноваването и разграничава различни видове сложни аргументи, които се използват при изграждането на съдебната реч.

Прочутият съдебен и политически оратор Марк Тулий Цицерон е и автор на няколко теоритични трактата в областта на ораторството и обосноваването - „За оратора“, „Оратор“, „Толика“, „Брут или за прочутите оратори“, „За подбора на материала“, „Подразделения на реториката“. В тях той разкрива какви са изискванията към оратора, какви са неговите задължения и задачи. Задачите на оратора, пише той са да предразположи слушателите, да изложи същността на въпроса, да установи спорното, да открие аргументи в подкрепа на неговата теза и да опровергае тази на опонента. Съчинението „Толика“ е специално посветено на източниците на откриване на аргументи. Него той написва по молба на неговия приятел, юриста Гай Требаций Теста. След Цицерон, аргументите като източник на логически доказателства в ораторската реч, изследва Марк Фабий Квинтилиан, /практикуващ адвокат в Рим/, в съчинението си „Обучението на оратора“. Трактатът съдържа сведения за юридическата и съдебна дейност по това време. Авторът изтъква като особено важно обстоятелството, ораторът да се води от здравата мисъл и истината, да не се отклонява, преследвайки крайната цел в спора, повлиян от заобикалящата го действителност на суровата власт, угодничество, измислени казуси и предрешени съдебни процеси. Като съвременник на упадъка на ораторството в Древен Рим той написва съчинението „За причините за упадъка на красноречието“.

След времето, в което живее и твори Цицерон, аргументацията, като метод за убеждението, почти преустановява развитието си. Известните до този момент разкрития и идеи в областта, се използват предимно за нуждите на поетиката и стилистиката, като част от лингвистиката. От умение да се изграждат убедителни аргументи, изведени по логически път и основани на обективни факти, теорията на аргументацията се свежда до изкуство на красноречието. Построяването на „изкуствени“ доводи, основаващи се на измислени доказателства, логически погрешно изведени заключения и просто красивото изразяване, задълго остават самоцел на реториката. През Средните векове превес взема използването на аргументи, уповаващи се на традицията и авторитета. Навеждането на колкото се

¹⁰⁹ Вж. Кузнецова Т. И., Ораторское искусство в Древнем Риме, 1976, М., с.42

може повече на брой аргументи в защита на едната теза се оказвало достатъчно и решаващо. Възраждането на теорията на аргументацията започва в средата на XX в., под влияние на развитието на изследванията в областта на езикознанието и лингвистиката.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Юридическата аргументация, макар и възникнала като част от реториката в Древна Гърция и Древен Рим, поема по свой самостоятелен път. Съществено развитие теорията на аргументацията получава през втората половина на XX в., с появата на „Новата реторика“ на белгийския учен Хаим Перелман и Л.Олбрехтс Титека, идеите на Стивън Тулмин, изследванията на професорите Франс Х.Ван Емерен и Роб Гротендорст. И понастоящем липсва една единна теория на аргументацията. Съвременната теория на аргументацията, в частност и юридическата, се намира в процес на развитие.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Динев В., Аргументацията във философските спорове, сп. Философия, бр.2-1995, г.IV, стр.3.;
- [2] Ивин А.А., Учебник теория и практика аргументации, базовый курс, 2016, Москва;
- [3] Кузнецова Т. И., Ораторское искусство в Древнем Риме, Москва, 1976;
- [4] Рузавин Г. И., Логика и основы аргументации. Москва, 2003;
- [5] Стефанов В., Логика, София, 2001;
- [6] Ташев Р., Теория на правната система, София, 2006.

За контакти:

Доротея Младенова Димова-Северинова, докторант, Катедра “Публично правни науки”, Юридически факултет, Русенски университет “Ангел Кънчев”, тел.: 0888795885, e-mail: ddimova@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.